

Carl Schmitt u Nürnbergu*

Joseph W. Bendersky

Sažetak

Profesionalna ambicija i osobna ugroženost nagnali su Carla Schmitta na članstvo u partiji i kompromise s nacistima. Nakon ispitivanja njegova odnosa spram židovskog pitanja, utjecaja koncepta *Grossraum* na nacističku ideologiju i sudjelovanja u donošenju odluka, oslobođen je krivične odgovornosti u Nürnbergu. Međunarodni ugled tog pravnog teoretičara ipak je bio uništen.

Carla Schmitta su uhapsili Rusi u Berlinu, travnja 1945, ispitivali i pustili. U rujnu 1945. uhapsili su ga Amerikanci i držali u internacijskim logorima do ožujka 1947, kada su ga odveli u Nürnberg kao potencijalnog optuženika u sudjenjima za ratne zločine. Premda je za nekoliko tjedana bio otpušten, ta epizoda je stvorila daljnju sumnju o Schmittovoj ulozi u Trećem Reichu. Ne pojednostavljajući suviše složenost pitanja, budući da se sve oko ovog zagonetnog protivnika i političkog mislioca protivi jednostavnom ili čak sažetom objašnjenju, odluka da ga se ispita u Nürnbergu donesena je zahvaljujući, uglavnom, neslavnoj reputaciji koju je stekao u inozemstvu. Mješavina realnosti i mita, u kojoj je ovo drugo kasnije dominiralo, stvorila je predodžbu o Schmittu kao »krunskom pravniku« Trećeg Reicha i o teoretičaru nacističkog ekspanzionizma. Zbog toga su sumnjive pretpostavke i površne analize, utemeljene više na mitu nego na činjenici, dovele do pogrešnih zaključaka.

Od 1933. do 1936. Schmitt je nastojao da igra ulogu »krunskog pravnika« Hitlerova režima. On, međutim, nikada nije uspio u igranju te uloge ili u tome da ima neki utjecaj na nacističku pravnu teoriju. Jasnije rečeno, niti je nastojao niti je drugačije osiguravao teorijsku, pokretačku snagu inozemne nacističke politike i napadačkog rata. Od kraja 1936. i u toku posljednjih osam godina Trećeg Reicha, Schmitt nije imao položaj ni u partiji ni u vladi i svjesno je izbjegavao svaki pokušaj da utječe na nacističku ideologiju; štoviše, ograničio se na svoj posao znanstvenika na Sveučilištu u Berlinu.

U početku se činilo da će nekoliko faktora onemogućiti opasnost da Schmitt bude makar samo reprezentativna figura u nacističkim pravnim kru-

* Prevedeno iz: *Telos*, No 72, Summer 1987, specijalni broj posvećen Carlu Schmittu.

govima. Potpuno nemilosrdne spram nacističke ideologije i politike, njegove vajmarske teorije nikad nisu bile rasne ili antisemitske. U vrijeme kad se uvrstio među najcitatiranije vajmarske intelektualce nacisti su u potpunosti zanemarivali njegov rad. Stoviše, svojim pisanjem i ustavnim savjetima vladi od 1930. do 1933. nastojao je spriječiti da nacisti preuzmu vlast, podupirući, kao posljednje sredstvo, prijedlog kancelara Schleichtera o zabrani nacističke partije.

Niti ideološka konverzija niti čisti oportunistizam nisu odgovorni za Schmittovu metamorfozu 1933. od protivnika nacizma do njegova suradnika.¹ Njegovo povezivanje s nacizmom zbivalo se u etapama, od kojih ga je svaka čvršće vezivala uz Treći Reich, i zahtijevalo je sve više kompromisa vrijednih osude. Tek nakon Akta ovlaštenja 24. ožujka 1933, koji je u biti uništio republiku i garantirao Hitleru diktatorsku moć, Schmitt se zaista počeo drugačije odnositi spram novog režima. U to vrijeme Hindenburgovo zadržavanje predsjedništva i kontrola armije, uz prisutnost odgovornih konzervativaca u Hitlerovu kabinetu, stvorila je iluziju utjecanja na situaciju. Kada su nacisti pokazali nekarakterističnu toleranciju, previdjevši Schmittovo prijašnje opozicionarstvo u namjeri da ostvare suradnju s tako prestižnim imenom, on je povjerovao da bi mogao pomoći u usmjeravanju novog režima tradicionalnim konstitucionalnim smjernicama.

Premda je Schmitt čak i u toj etapi zadržao distancu spram nacističke partije, ubrzo je podlegao strahu za osobnu i profesionalnu dobrobit kada je svjedočio u korist skidanja krivnje sa sveučilišta. Tako se 1. svibnja 1933. priključio nacističkoj partiji. Slijedeće tri godine javno je podržavao nacističku državu u dvostrukoj iluziji da bi mogao utjecati u pravnim stvarima uklanjajući tako sumnju u svoju lojalnost.² Istodobno je od te suradnje imao i profesionalne koristi: dobio je katedru prava na Sveučilištu u Berlinu, proglasili su ga predsjedavajućim u nacističkoj ligi njemačkih pravnika, izdavačem vodećeg pravnog časopisa *Deutsche Juristen-Zeitung* i imenovan je za pruskog državnog savjetnika. Čak se činilo da bi mogao postati »krunski pravnik« Trećeg Reicha. No nacistički ideolozi, odbacili su njegove ideje, a ignoriralo ih je i nacističko političko vodstvo. Kada je Schmitt to shvatio, njegov život i djelo postali su neodvojivo povezani s nacističkim režimom. Kompromise, koji zaslužuju najveću osudu, prihvatio je između 1934. i 1936. godine kada se, retoričkim deklaracijama i javnom podrškom nacističkom režimu i antisemitizmu, pokušao obraniti od nacističkih optužbi za oportunistizam, ideološku devijaciju,

¹ Detaljnije o Schmittovim vajmarskim spisima i političkoj aktivnosti, kao i o kasnijoj suradnji s nacističkom državom, vidjeti u: Joseph W. Bendersky, *Carl Schmitt: Theorist for the Reich*, Princeton, Princeton University Press, 1983.

² Schmittovi najvažniji radovi toga vremena uključuju: *Staat, Bewegung, Volk: Die Dreigliederung der politischen Einheit*, Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1933; *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*, Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1934; »Das gute Recht der deutschen Revolution«, *Westdeutscher Beobachter*, Vol. 9, No. 108, 12. V. 1933; »Nationalsozialistisches Rechtsdenken«, *Deutsches Recht*, Vol. 4, No. 10, 25. V. 1934, str. 225—229; »Der Führer schützt das Recht«, *Deutsche Juristen Zeitung*, Vol. 39, No. 15, 1. VIII. 1934, str. 945—950.

prijašnju antinacističku aktivnost. Jedini rezultat bila je neizbrisiva sramota za njegov karakter i ugled. Jedan kritičar sažeo je njegov izbor riječima: »emigracija ili koncentracioni logor«. ³ Tajna SS istraga o Schmittu kulminirala je 1936. godine, kada ga je SS organ *Das Schwarze Korps*, javno osramotio i uklonio iz partijske službe. ⁴ On se tada potpuno povukao u profesionalni život, nikada se više nije bavio unutarnjim poslovima ili politikom partije i pravnom teorijom.

U travnju 1939. Schmitt je ponovno pobudio pažnju kada je održao znanstveno predavanje o svom konceptu *Grossraum*a na Sveučilištu u Kielu. ⁵ On je osmislio teoriju međunarodnog poretka u nastojanju da analizira novu pravnu i političku situaciju koju je stvorio Hitler, razorivši tradicionalni državni sistem u Srednjoj i Istočnoj Evropi. Tada i kasnije Schmittovo pisanje o *Grossraum*u nikada nije zagovaralo rat ili pokoravanje, niti je stvarno podupiralo ciljeve vanjske politike nacističke ideologije. On je pažljivo razlikovao svoj koncept od Hitlerove demografsko/rasne teorije *Lebensraum*a, uvodeći umjesto toga, Monroevu doktrinu kao teorijski model. U biti on je vidio njemačku rastuću hegemoniju nad evropskim *Grossraum*om između zapadnih sila, s njihovim liberalno-demokratskim principima i boljševičkim istokom s njegovom idejom svjetske revolucije — isključujući strane intervencije, iz istog razloga kao i SAD, u zapadnoj hemisferi. Međutim, zahvaljujući svojoj tajnoj prirodi, Schmittovo predavanje o *Grossraum*u privuklo je rasprostranjenu prepisku u inozemstvu, u kojoj je britanska štampa nazvala Schmitta »ključnim čovjekom« Hitlerove ekspanzionističke politike. Nakon toga obnovljen je interes i u Njemačkoj. Kielski institut objavio je Schmittovo predavanje kao knjigu, a termin *Grossraum* je uživao popularnost među nekim piscima međunarodnog prava i politike. ⁶ Nacistički teoretičari, međutim, oštro su ga kritizirali zbog općenitog nedostatka sadržaja, pogotovo zbog zanemarivanja *Lebensraum*a i rasnih faktora tako važnih nacističkoj ideologiji. ⁷ Premda je Schmitt nastavio pisati o *Grossraum*u do 1943, on nikada nije revidirao svoju teoriju da bi je prilagodio nacističkoj rasnoj ideologiji.

³ »Auf dem Wege in die Emigration oder ins Konzentrationslager?« *Deutsche Briefe*, 24. XII. 1936, ured. Heintz Hurten, Vol. II. Mainz, 1966, str. 498—499, 510.

⁴ Vidi *SS Sicherheitsdienst archiv* o Schmittu u Institut für Zeitgeschichte, München, AKZ 4062/69, Fa 503, Nos. 1—2.

⁵ Carl Schmitt, *Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte: Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht*, Berlin, Deutscher Rechtsverlag, 1939.

⁶ »Dar Reich im Völkerrecht, Ein Vortrag Carl Schmitts in Kiel«, *Frankfurter Zeitung*, No. 172, 3. IV. 1939; »Grossraumiges Denken, Professor Carl Schmitt sprach in Kiel«, *Deutsche Allgemeine Zeitung*, No. 158, 3. IV. 1939; Karl Heinz Bremer, »Völkerordnung und Völkerrecht, Arbeitstagung des Instituts für Politik und internationales Recht in Kiel«, *Münchner Neueste Nachrichten*, No. 116, 26. IV. 1939; Joseph H. Kaiser, »Europäisches Grossraumdenken: Die Steigerung geschichtlicher Grössen als Rechtsproblem«, *Epirrhosis: Festgabe für Carl Schmitt*, ed. Hans Barion et al., Berlin, Duncker & Humboldt, 1968, str. 538—543.

⁷ Werner Best, »Völkische Grossraumordnung«, *Deutsches Recht*, Vol. 10, No. 25, June, 1940, str. 1006—1007; Roger Diener, »Reichsverfassung und Grossraumverwaltung im Altertum«, *Reich, Volksordnung, Lebensraum*, Vol. I, No. 1, 1941, str. 177—229; Reinhard Höhn, »Grossraumordnung und völkisches Rechtsdenken«, *Reich, Volksordnung, Lebensraum*, Vol. I, No. 1, 1941, str. 256—288.

Za vrijeme poslijeratne internacije u Berlinu, Schmitt je počeo pisati serije eseja o svome ponašanju za vrijeme nacističkih godina, koje je objavio nakon puštanja iz Nürnberga: *Ex Captivitate Solus*. Braneći se, još uvijek filozofski, on je raspravljao o tome da oni koji sada izvana sude o njegovoj suradnji, nisu razumjeli stvarne okolnosti u kojima je živio i pisao: »Ako situacija postane u potpunosti abnormalna, i nitko izvana ne štiti (individu) od unutrašnjeg terora, onda ona mora odrediti za sebe granice svoje lojalnosti, pogotovo ako situacija postane toliko abnormalna da se ne zna više ni stvarno stajalište najbližeg prijatelja. Obaveza da se ne ometa građanski rat, da se treba angažirati u sabotaži, i da se postane mučenik, ima svoje granice.«⁸ Usprkos tome, Schmittovo pisanje i aktivnosti su na vanjski svijet ostavili dojam ne samo značajnog utjecaja nego i dobrovoljne suradnje. Prema američkom izvještaju iz listopada 1945. o njegovu ispitivanju u Berlinu, čak i nakon 1936. Schmitt »... je nastavio objavljivati djela koja su zagovarala totalitarizam i evropski sistem kontrole u kojoj bi dominirala nacistička Njemačka«. Bilješke dodane tom izvještaju opisuju ga kao »vrlo aktivnog u partiji«, kao nacističkog »službenog ustavnog apologetu« i »najeminentnijeg pravnog predstavnika nacističke ideologije«.⁹

Nakon što je Schmitt premješten u Nürnberg na zahtjev pravnog odjela vojne uprave, bio je podvrgnut istražnom postupku koji je vodio Robert Kempner, njemački emigrant koji je tada bio u službi američkog zastupnika optužbe u nürnberškim suđenjima.¹⁰ U namjeri da odredi da li bi se Schmitt trebao suočiti sa suđenjem, Kempner je zacrtao tri glavne linije ispitivanja: Je li Schmittovo pisanje o *Grossraumu* pružilo teorijsku osnovu Hitlerovoj ekspanzionističkoj politici, čineći ga suučesnikom napadačkog rata? Je li mogao odlučivati? Kakav je bio njegov odnos spram židovskog pitanja? Kempner je tražio Schmitta da na svoje usmene odgovore, koji su nastojali biti kratki, dopuni pismenim objašnjenjima prve dvije osnovne linije istrage.¹¹ Kasnije, Schmitt je uvijek nanovo ponavljao činjenicu da su ga nacisti tolerirali uglavnom zbog njegove međunarodne znanstvene reputacije, da nikada nije imao utjecaja na taj totalitarni sistem ili na planove i politiku njegovih lidera.¹² On također detaljno opisuje značajne razlike između njegova koncepta *Grossrauma* i nacističke rasističke doktrine *Lebensrauma*, demonstrirajući kasniju teorijsku osnovu Hitlerove politike pokoravanja i eksplicitne partijske kritike vlastite teorije. On je hotimice izbjegao analizu specifičnih nacističkih teorija ekspanzije, budući da ih je smatrao tako »primitivnim«, a svako njihovo ozbiljno znanstveno razmatranje bilo bi iznimno opasno. Da bi se povezalo nje-

⁸ Carl Schmitt, *Ex Captivitate Salus: Erfahrungen der Zeit 1945/47*, Cologne, Greven Verlag, 1950, str. 21.

⁹ Vidi *Preliminary Interrogation Report of Carl Schmitt*, Berlin, 18. X. 1945, Modern Military Branch, Military Archives Division, Record Group 230, U. S. National Archives, Washington, D. C. Ne postoji prijepis tog ispitivanja, samo jedna stranica sažetka i stranica dodatnih informacija o Schmittu, s dosta pogrešaka; na primjer, da je bio ljevičarski član i glavni pravni savjetnik Katoličke partije centra, da je simpatizirao separatistički pokret, da je postao rektor sveučilišta u Strasbourgu.

¹⁰ Vidi prilog.

¹¹ Vidi prilog.

¹² Vidi Bedereski, *nav. djelo*, str. 250—262.

govo pisanje i Hitlerova politika, tvrdio je Schmitt, trebalo bi reducirati *Grossraum* na beznačajnu krilaticu za bilo koji tip ekspanzionizma.

Kempner nije zahtijevao da Schmitt obradi u pismenoj formi možda najprepornije pitanje, spornu točku gorke osobne i profesionalne argumentacije: antisemitizam. Schmittovi odgovori na Kempnerova ispitivanja o židovskom pitanju su neuvjerljivi. Neosporno je, međutim, da prije nacističkog preuzimanja vlasti u Schmittovu pisanju ili u osobnim i profesionalnim odnosima nije bilo ni najmanje antižidovske note. Upravo suprotno, Moritz Julius Bonn, bliski osobni prijatelj do kraja Vajmarske Republike, podupirao je Schmittovo ranije akademsko napredovanje. Slično tome, Schmitt je imao mnogo odanih židovskih studenata, posvetio je svoj odličan *Verfassungslehre* Frizu Eisleru, židovskom drugu koji je pao u prvom svjetskom ratu, i napisao je knjigu u čast Hugoa Preussa, židovskog oca Vajmarskog ustava.

Nakon što je Schmitt započeo suradnju, počeo je plaćati dug nacističkoj ideologiji umećući neobične antisemitske primjedbe u svoje publikacije.¹³ Ali on nikada nije podlegao nacističkom rasizmu. Njegova žena bila je srpskog porijekla i nije zadovoljavala nacistički rasistički kriterij. Njegove antisemitske reference su irelevantne u odnosu na njegovo djelo i moraju se procjenjivati u sklopu onoga što su bile — ustupci partijskoj liniji. Između 1934. i 1936. kada su nacistički teoretičari i SS služba sigurnosti napali njegovu teoriju kao suprotnu njihovoj rasnoj ideologiji i optužili ga za ranije bliske veze sa Židovima, Schmitt se nastojao obraniti promovirajući rasističke ideje, za koje je znao da su apsurdne. Suočen s mogućnošću hapšenja, postao je jasniji zagovornik antisemitizma, braneći Nürnberške zakone, organizirajući konferencije o pitanju čišćenja njemačkog prava od židovskog utjecaja.¹⁴ Time se služio nečasno i moralno vrijedno svakog prezira — a to nije uspjelo uvjeriti čak ni njegove oponente da je to bilo što drugo nego sramota.

Historijska zabilješka pomaže objasniti Schmittovo ponašanje za vrijeme tih nesigurnih godina. To ga, međutim, ne ispričava niti oslobađa krivnje za njegovo pisanje ili djelovanje. Strah za sebe i svoju obitelj, zajedno s rano promašenim naporom da ublaži ekstremnost nacista, samo dijelom opravdava njegov zagrljaj s Hitlerovim režimom. Bio je motiviran i ambicijom, htijući postići kompromis zbog profesionalnog napredovanja i javne pažnje. Poričući da je ikada počinio pravno kažnjiv zločin, on je zaista priznao moralnu odgovornost u *Ex Captivitate Salus* i u posljednjoj raspravi koju je napisao za Kempnera. Opisao je svoje iskustvo kao »... bijedan, sramotan a ipak autentičan slučaj kršćanskog Epimeteja«, čija ga je intelektualna arogancija i manjak dovoljne opreznosti učinila podložnim izazovnim nagradama rane nacističke države, upotrijebljenim da se privuče njegova suradnja.¹⁵ Kempner je već odlučio da su Schmittovo pisanje i aktivnosti u nacističkoj Njemačkoj bili ne-

¹³ Schmitt, *Staat, Bewegung, Volk*, str. 42—43, 45; »National-sozialistisches Recht-denken, nav. djelo, str. 226.

¹⁴ Carl Schmitt, »Die Verfassung der Freiheit«, *Deutsche Juristen Zeitung*, Vol. 40, No. 19, 1. X. 1935, str. 1133—1135; »Die deutschen Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist«, *Deutsche Juristen Zeitung*, Vol. 41, No. 20 15. X. 1936, str. 1193—1199.

¹⁵ Schmitt, *Ex Captivitate Salus*, nav. djelo, str. 12, i »Beantwortung des Vorwurfs«, nav. djelo, str. 7—8.

dovoljni za krivičnu optužbu. Bio je otpušten bez optužbe i suđenja. Kasnije je odbio da se podvrgne »denacifikaciji« zato jer je smatrao čitav proces umjetnim i beznačajnim u svom slučaju. Kao što je jedan rani poslijeratni komentator primijetio, Schmitta »se ne može nacificirati niti denacificirati«. ¹⁶

Prevela s engleskog:

Andrea Posavec

Joseph W. Bendersky

Carl Schmitt at Nürnberg

Summary

Professional ambitions and threat to personal safety forced Carl Schmitt to join the Nazi Party and to make compromises with the Nazis. After an examination of his attitude towards the Jewish question, the influence of the notion of *Grossraum* on the Nazi ideology and his participation in decision making, he was freed from criminal charges at Nürnberg. Nevertheless, his international reputation of a theoretician of law was destroyed.

¹⁶ »Der Fall Carl Schmitt: Charaktermord«, *Der Fortschritt*, 4, 25. I. 1952.